

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕРЕКЛАДАЧА НА ОСНОВІ ТЕКСТІВ НАФТОГАЗОВОЇ СФЕРИ

У статті з'ясовано різницю між перекладацькою компетенцією та перекладацькою компетентністю. Визначено основні складові перекладацької компетентності. З'ясовано труднощі, з якими стикаються науковці в процесі визначення перекладацької компетентності, пов'язані з складною природою перекладу як діяльності. Опираючись на погляди провідних мовознавців та запропоновані ними класифікації перекладацьких компетенцій, запропонована власна система компетенцій, оволодіння якими є необхідним для формування перекладацької компетентності майбутнього перекладача. Проаналізовано систему вправ, спрямованих на формування перекладацької компетентності.

Ключові слова: компетенція, підготовка фахівців, професійна компетентність.

Постановка наукової проблеми та її значення. В будь-якому професійному середовищі ступінь виконання оцінюється відповідно до чітко визначених цілей та потреб, які вимагають високого рівня конкретної компетентності. Розвиток економіки, впровадження принципово нових технологій у виробництві, посилення міжнародної співпраці та багато інших факторів підвищують роль перекладача і значущість перекладацької професії у світі загалом. Потреба у висококваліфікованих спеціалістах з перекладу зростає з кожним днем, а, отже, й зростають вимоги до фахової підготовки майбутніх перекладачів. В цьому аспекті найважливішу роль відіграє перекладацька компетентність як ключове поняття у визначенні рівня професіоналізму перекладача. Формування перекладацької компетентності є основним завданням підготовки майбутніх фахівців у сфері перекладу.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Компетентнісний підхід включає в себе два основні поняття "компетенція" та "компетентність". Різні вчені по-різному визначають ці поняття. Поняття "компетентність" виступило предметом дослідження А. Хуторського, І. Зимньої, О. Овчарук, З. Підручної, О. Пометун та ін. Праці Є. Долинського, В. Комісарова, З. Підручної, Л. Латишева, Л. Черноватого та інших присвячені окремим аспектам фахової підготовки майбутніх перекладачів. Погоджуємося з А. Хуторським, який вважає, що компетенція – це сукупність взаємозв'язаних якостей особи (знань, умінь, навиків, способів діяльності), заданих по відношенню до визначеного кола предметів та процесів і необхідних для якісної продуктивної діяльності по відношенню до них. Компетентність, за А. Хуторським, – це володіння людиною відповідною компетенцією, включаючи її особисте ставлення до неї і предмета діяльності [1: 59].

Л. Латишев визначає перекладацьку компетенцію як сукупність знань, умінь та навичок, які дозволяють перекладачеві успішно вирішувати свої професійні задачі [2: 12].

Серед вчених-лінгвістів немає єдиної точки зору стосовно компетенцій, які входять в професійну компетентність перекладача. Недостатньо досліджена й система вправ, спрямованих на формування ПК майбутнього перекладача. **Метою даної статті** є розкриття сутності поняття "перекладацька компетентність" та аналіз системи вправ, які сприяють її формуванню на основі перекладу текстів нафтогазової тематики. Для досягнення поставленої мети було визначено такі **основні завдання**: уточнити зміст поняття "перекладацька компетентність" та її компоненти; охарактеризувати систему вправ, спрямованих на формування перекладацької компетентності майбутнього перекладача текстів нафтогазової сфери.

Об'єкт дослідження – перекладацька професійна компетентність як ключовий елемент фахової підготовки майбутніх перекладачів. **Предмет дослідження** – складові ПК та методи формування її у майбутніх перекладачів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. "Великий тлумачний словник сучасної української мови" визначає компетентність як властивість за значенням слова "компетентний", тобто як поінформованість, обізнаність, авторитетність, а компетенцію як а) добру обізнаність із чим-небудь; б) коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи (у своєму дослідженні ми опиратимемося на перше визначення) [3]. Поняття "компетентність" у деяких джерелах трактується як набута характеристика особистості, зокрема, як здатність останньої приймати самостійні рішення та діяти, спираючись на набуті знання і досвід. Іншими словами, компетентність розглядається як активний прояв компетенції, тобто як поняття, що є ближчим до "знаю як", аніж "знаю що" [4: 38].

Характерною рисою компетентності вважається контекстуальність, тобто неможливість її відриву від контексту діяльності, оскільки вона пов'язана із останньою. Рівень компетентності визначається ступенем оволодіння певними фаховими компетенціями та вмінням застосовувати їх на практиці.

Термін "перекладацька компетентність" є відносно новим і ще не досить поширеним серед перекладознавців. На протязі багатьох років з'являлися все нові і нові тлумачення цього терміна, які загалом зводяться до трактування перекладацької компетентності як "оволодіння системою базових знань, умінь та навичок, необхідних для здійснення перекладу". Однак даний термін не слід плутати з терміном "перекладацька компетенція", адже остання є лише однією з багатьох складових перекладацької компетентності. Перекладацька компетентність – це складне поняття, яке вимагає наявності ряду компетенцій, без яких її неможливо досягти. Труднощі, з якими стикаються науковці в процесі визначення перекладацької компетентності, пов'язані з складною природою перекладу як діяльності. Переклад – це, теоретично, поліфункціональна діяльність, яка вимагає значно більше, ніж простого володіння кількома мовами. Однією з найбільш поширених помилок, що стосується перекладу технічних текстів, є думка, що будь-який фахівець з достатнім рівнем володіння іноземною мовою може не тільки відтворити текст цією мовою, а й перекладати. Хоча знання іноземної мови і є основною передумовою перекладу, воно не гарантує адекватності перекладу і його відповідності тексту-джерелу.

Звідси слідує, що білінгви – це не завжди перекладачі, хоча знання іноземної мови є передумовою та основною перевагою в процесі навчання перекладу. На даному етапі дослідження доцільно визначити основні складові перекладацької компетентності – компетенції, володіння якими є запорукою професіоналізму перекладача і, як наслідок, успішної перекладацької діяльності.

Р. Мін'яр-Белоручев виділяє три види компетенцій: мовну, мовленнєву та лінгвокраїнознавчу [5: 131]. В. Комісаров говорить про чотири компетенції: мовну, комунікативну, текстотворчу, технічну, а також про особисті характеристики, як складові професійної компетентності перекладача [6: 326]. Багато авторів говорять про провідну роль в перекладацькій діяльності соціокультурної та міжкультурної компетенції. М. Волчанська включає до перекладацької компетентності як мети навчання майбутніх перекладачів, такі складові: фахову, інтелектуальну, мовну, мовленнєву, семантичну, текстотвірну, інтерпретаційну та міжкультурну компетенції (посилання).

Досить важко оцінити поняття, чіткого трактування якого немає ні серед лінгвістів, ні серед перекладачів. Тому, опираючись на всі вищезазначені погляди провідних мовознавців та запропоновані ними класифікації перекладацьких компетенцій, пропонуємо власну систему компетенцій, оволодіння якими є необхідним для формування перекладацької компетентності майбутнього перекладача:

1) мовна компетенція – володіння як мінімум двома мовами (рідною та іноземною), граматичними, термінологічними, синтаксичними та морфологічними нормами цих мов та уміння їх застосовувати;

2) комунікативна компетенція – сукупність знань, умінь і навичок, необхідних фахівцю для здійснення мовного посередництва як в усній, так і в письмовій формі [7: 343];

3) текстуальна компетенція, яка виникає з і є безпосередньо пов'язана з мовною компетенцією і являє собою здатність визначати текстуальні риси, наприклад, технічної, правової чи філологічної галузі;

4) предметна компетенція, яка походить від текстуальної, і означає обізнаність з тим, про що йдеться в конкретному тексті (ця компетенція поширюється на знання про світ (енциклопедичні знання) та професійні знання);

5) соціокультурна компетенція або "фонові знання" – знання про національно-культурні особливості соціальної і мовленнєвої поведінки носіїв мови: їх звичаїв, етикету, соціальних стереотипів, історії та культури, а також способів використання цих знань в процесі спілкування [8: 140];

6) технічно-технологічна компетенція – знання, уміння та навички, необхідні для здійснення перекладацької діяльності (стратегії перекладу, перекладацькі прийоми та трансформації); володіння комп'ютерними технологіями, пошук інформації в мережі Інтернет, володіння електронними словниками, вміння критично оцінювати знайдену інформацію;

7) інтегративна компетенція – здатність мобілізувати знання, уміння та навички, отримані зі своєї основної спеціальності і суміжних технічних дисциплін, і успішно застосовувати їх в процесі перекладу професійно орієнтованих текстів. Ця компетенція є фундаментальною для перекладачів професійно орієнтованих текстів, оскільки володіння спеціальністю та спеціальною термінологією рідною мовою допомагає правильно і точно зрозуміти вихідний текст і гарантує якісніший переклад;

8) особистісна компетенція перекладача включає широкий спектр особистісних характеристик, які дозволяють успішне виконання професійної діяльності, таких як цікавість, логічне мислення, зосередженість, об'єм та розподілення уваги, швидка реакція, перцепція та увага, швидкісний перехід з одного завдання на друге, екстравертність. Перекладач повинен володіти широким науковим та культурним кругозором, мати знання з суміжних наук, мати жагу до знань, бути спостережливим, зосередженим, самокритичним, фізично витривалим, оскільки йому часто доводиться працювати в складних умовах, вміти швидко мобілізувати ресурси своєї пам'яті, вміти ефективно розподіляти свій час та увагу, бути ерудованим та кмітливим. Під кмітливістю часто розуміють креативність – здатність до нестандартного мислення і знаходження нестандартних рішень в конкретній ситуації (в нашому випадку – це пошук необхідної інформації, лексичних відповідників, значень термінів, вирішення нестандартних перекладацьких проблем), продуктивну оригінальність мислення, яка сприяє свідомому

розвитку та усвідомленню свого досвіду, критичне мислення. Креативність – це не тільки "основа всіх професійних дій перекладача", а й його основна перевага. Креативність прямо пов'язана з особистісно-психологічним портретом перекладача, з його життєвим досвідом, індивідуальною перекладацькою компетентністю [9: 14].

Формування перекладацької компетентності майбутнього перекладача – це складний, тривалий, якщо не безперервний, процес, який включає багато компонентів та чинників. Бути білінгвом недостатньо. Потрібно постійно вдосконалювати навички володіння мови, вміння оперувати термінологією сфери, в якій перекладач працює. Як вже зазначалося раніше, формуванню перекладацької компетентності сприяють різноманітні системи вправ, виконання яких спрямоване на вироблення та тренування певних навичок перекладача. Лінгвісти по-різному класифікують ці вправи, маючи чітке уявлення про те, яку компетенцію покликана формувати та чи інша вправа.

Система вправ для формування перекладацької компетентності може варіюватися, залежно від конкретної тематики та ситуації, проте існують такі вправи, обов'язковість виконання яких є беззаперечною. В даному контексті погоджуємося з вибором Карабана В. І. та Черноватого Л. М., які у своїй серії підручників для навчання практики перекладу у різних галузях людської діяльності роблять акцент на оптимізації системи вправ з метою підвищення ефективності навчання за рахунок його інтенсифікації [10: 4]. Автори пропонують виділяти такі цикли вправ:

- Цикл 1, який включає введення та засвоєння іншомовної термінології за допомогою тексту конкретної тематики, який подається у лівій частині таблиці, в той час як у правій розташована власне незнайома термінологія. Далі запропоновані різноманітні рецептивно-продуктивні цілісні та операційні вправи, які спрямовані на закріплення термінів за обраною тематикою та сприяють розвитку контекстуальної догадки. Студентам надається можливість перекладати фрагменти тексту, а потім перевіряти власний переклад, порівнюючи його із запропонованим в таблиці.

- Цикл 2-4, де навчання проводиться з використанням англomовних текстів, а вправи для усного перекладу знаходяться у додатках в кінці підручника.

- Цикл 5 включає комплексне тренування вживання термінології текстів, де переважають вправи, в яких студентам пропонують навести еквіваленти термінів англійською і навпаки, заповнити пропуски у текстах словами, що є складовими вивченої термінології. Важливим є також те, що студентам надається можливість працювати в парах, таким чином вони поряд з іншими формують комунікативну та соціальну компетентність.

- Цикл 6 включає перенесення навичок та умінь, які були набуті у попередніх циклах, на нові тексти, що відносяться до даної тематики, де студенти мають змогу прослухати, записати та перекласти нові незнайомі тексти двома мовами [10: 4].

Е. Поршнева пропонує власну систему вправ, спрямованих на формування перекладацької лінгвістичної компетенції. Вважаємо доцільним розглянути її, оскільки лінгвістична компетенція, на нашу думку, невід'ємна складова формування перекладацької компетентності. Отже, лінгвіст пропонує наступну класифікацію:

1. вправи на розвиток навику контекстуальної здогадки;
2. вправи завдання на розвиток навику компресії;
3. вправи на трансформацію граматичної структури висловлювання;
4. вправи на перефразування і переформулювання змісту;
5. вправи на оперування синонімічними та антонімічними засобами;
6. вправи на здатність спрогнозувати ситуацію (тобто завершити незакінчене висловлювання);
7. вправи на вилучення і утримання в пам'яті основної отриманої візуальної інформації;
8. інтелектуальні ігри на ерудицію, на визначення понять [11: 35].

Формуванню перекладацької компетентності майбутнього перекладача на основі текстів нафтогазової тематики покликана сприяти система спеціально розроблених вправ, яка включає вправи для розвитку граматичної, лексичної, та власне перекладацької компетенції. Ми вважаємо доцільним наголошувати на необхідності розширення словникового запасу за допомогою виконання спеціально розроблених вправ. Окрім того, важливо зосередитися на формуванні граматичної перекладацької компетенції, яка є чи не найважливішою після лексичної, оскільки допомагає правильно "оформити" і передати отриману іншомовну інформацію засобами рідної мови і навпаки. І, нарешті, остання компетенція, формування якої входить до поставлених перед нами завдань, це перекладацька компетенція, яка, очевидно базується на попередніх двох і має в своїй основі й інші, не менш важливі компетенції, як наприклад, комунікативну (вміння передавати інформацію, підбираючи адекватні еквіваленти, здатність переключатися з однієї теми на іншу), технічну (знання та вміння застосовувати перекладацькі трансформації, стратегії, приймати адекватні перекладацькі рішення, критично аналізувати власний перекладений текст).

Отже, пропонуємо таку класифікацію вправ, спрямованих на формування перекладацької компетентності майбутнього перекладача у сфері перекладу нафтогазових текстів:

1. вправи на формування лексичної компетенції (перший тип вправ – в таблиці подано слова англійською мовою, їх еквіваленти українською та російською, другий тип – в таблиці в довільному порядку подано англійські терміни та їх визначення і запропоновано поєднати термін та визначення);

2. вправи на закріплення та тренування вивченої термінології (вводиться незнайомий текст, який містить слова, наведені в таблиці у вправі 1, за ним слідують питання до тексту);

3. вправи на розуміння прочитаного тексту та окремих його частин (вправи типу "true/false", "fill in the gaps");

4. вправи на формування граматичної компетенції (коротко подається теоретичний матеріал про конкретне граматичне явище, характерне текстам нафтогазової тематики, далі слідують вправи на закріплення вивченого);

5. вправи на формування перекладацької компетенції (усний та письмовий переклад речень та текстів з української на англійську і навпаки).

Таким чином, перекладацька компетентність майбутнього перекладача – це складне поняття, структура якого складається з багатьох компонентів (компетенцій), формування та розвиток яких відбувається в безперервному процесі навчання та виконання цілої низки спеціально розроблених вправ. Запропонована в роботі система вправ допомагає розвинути перекладацьку компетентність майбутнього перекладача саме у нафтогазовій сфері, а тримані результати можуть стати основою для подальших досліджень в галузі підготовки майбутніх перекладачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Хуторский А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. В. Хуторский // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58–64.
2. Латышев Л. К. Технология перевода : учеб. пособие для студ. вузов обучающихся по спец. "Перевод и переводоведение" / Л. К. Латышев. – [4-е изд., стер.]. – М. : Академия, 2008. – 320 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. : Ірпін : ВТФ "Перун", 2005. – 1728 с.
4. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34–42.
5. Миньяр-Белоручев Р. К. Теория и методы перевода / Р. К. Миньяр-Белоручев. – М. : Московский лицей, 1996. – 208 с.
6. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение / В. Н. Комиссаров. – М. : Издательство "ЭТС", 2001. – 424 с.
7. Шиба А. В. Особливості формування комунікативної компетенції студентів-перекладачів / А. В. Шиба // Наукові записки. – Вип. 89(2). – Серія : Філологічні науки (мовознавство) : у 5 ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. – С. 342–344.
8. Щукин А. Н. Лингводидактический энциклопедический словарь / А. Н. Щукин. – Астрель : АСТ : Хранитель, 2007. – 746 с.
9. Гакова Е. В. Роль креативности в процессе формирования профессиональной компетентности переводчика / Е. В. Гакова. – М. : Изд-во РУДН, ВЕСТНИК РУДН, 2012. – № 1. – С. 11–18.
10. Переклад англійською громадсько-політичної літератури : система державного управління США : навч. посіб. / [за ред. Л. М. Черноватого, В. І. Карабана]. – Вінниця : Нова Книга, 2006. – 400 с.
11. Поршнева Е. Р. Стратегия профессиональной контекстуализации языковой подготовки переводчиков на младшем этапе обучения / Е. Р. Поршнева // Язык и методика его преподавания. III республиканская научно-практическая конференция : сб. статей. – 2001. – С. 42–45.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Khutorskyi A. V. Kliuchevyie kompetentsii kak komponent lichnostno-oriietirovannoi paradigm obrazovaniia [Key competences as a component of person-oriented paradigm of study] / A. V. Khutorskyi // Narodnoie obrazovaniie. – 2003. – № 2. – S. 58–64.
2. Latyshev L. K. Tekhnologiia perevoda : ucheb. posobiie dlia stud. vuzov obuchaiushchikhsa pos pets. "Perevod i perevodovedeniie" [Technology of translation: textbook for the students of universities majoring in "Transaltion and translation studies"] / L. K. Latyshev. – [4-ie izd., ster.]. – M. : Akademiia, 2008. – 320 s.
3. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dodat. i dopov.) [Large glossary of modern Ukrainian language] / [uklad. i holov. red. V. T. Busel]. – K. : Irpin: VTF "Perun", 2005. – 1728 s.
4. Zimniaia I. A. Kliuchevyie kompetentsii – novaia paradigm rezultata obrazovaniia [Key competences – new paradigm of the result of education] / I. A. Zimniaia // Vyssheie obrazovaniie sehodnia. – 2003. – № 5. – S. 34–42.
5. Miniar-Beloruchev R. K. Teoriia i metody perevoda [Theory and methodology of translation] / R. K. Miniar-Beloruchev. – M.: Moskovskii litsei, 1996. – 208 s.
6. Komissarov V. N. Sovremennoie perevodovedeniie [Modern translation studies] / V. N. Komissarov. – M. : Izdatelstvo "ETS", 2001. – 424 s.
7. Shyba A. V. Osoblyvosti formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti studentiv-perekladachiv [Peculiarities of forming communicative competence of students-translators] / A. V. Shyba // Naukovi zapysky. – Vyp. 89(2). – Seriia: Filolohichni nauky (movoznavstvo) : u 5 ch. – Kirovohrad : RVV KDPU im. V.Vynnychenka, 2010. – S. 342–344.

8. Shchukin A. N. *Linhvodidakticheskii entsyklopedicheslii slovar* [Linguo-didactic dictionary] / A. N. Shchukin. – Astrel : AST : Khranitel, 2007. – 746 s.
9. Hakova Ye. V. Rol kreativnosti v protsesse formirovaniia professionalnoi kompetentnosti perevodchika [Role of creativity in the process of forming professional competence of the translator] / Ye. V. Hakova. – M. : Izd-vo RUDN, VESTNIK RUDN, 2012. – № 1. – S. 11–18.
10. *Pereklad anhlomovnoi hromadsko-politychnoi literatury: sistema derzhavnoho upravlinnia SShA : navch. posib.* [Translation of English public and political literature: system of state governing of the USA : textbook] / [za redak. L. M. Chernovatoho, V. I. Karabana]. – Vinnytsia : Nova Knuha, 2006. – 400 s.
11. Porshneva Ye. R. Strategiiia professionalnoi kontekstualizatsii yazykovoii podgotovka perevodchikov na mladhsem etape obucheniiia [Strategy of professional contextualizing of language training of translators at the lower level of study] / Ye. R. Porshneva // *Yazyk i metoda yego prepodavaniia. III respublikanskaia nauchno-prakticheskaiia konferentsiia* : Sb. statei. – 2001. – S. 42–45.

Матеріал надійшов до редакції 27.03. 2014 р.

Штогрин М. В. Особенности формирования переводческой компетентности будущего переводчика на основе текстов нефтегазовой промышленности.

В статье установлено разницу между переводческой компетенцией и переводческой компетентностью.

Определены основные составляющие переводческой компетентности. Выяснено трудности, с которыми сталкиваются ученые в процессе определения переводческой компетентности, связанные со сложной природой перевода как деятельности. Опираясь на взгляды ведущих языковедов и предложенные ими классификации переводческих компетенций, предложена собственная система компетенций, овладение которыми необходимо для формирования переводческой компетентности будущего переводчика. Проанализирована система упражнений, направленных на формирование переводческой компетентности.

Ключевые слова: компетенция, подготовка специалистов, профессиональная компетентность.

Shtohryn M. V. Peculiarities of Formation of Translation Competence of a Future Translator on the Basis of Texts of Petroleum Industry.

The research deals with the analysis of the peculiarities of future translators' translation competence formation on the basis of texts of petroleum industry. The research was carried out on the materials of the researches done by foreign and domestic scientists. The scientific methods of analysis, synthesis, description and comparison have been used. The main constituents of translation competence are defined and described. Different approaches to the system of exercises for practicing translation competence are analyzed. The system of exercises aiming at translation competence formation is proposed and described. As a result it is proved that translation competence of future translator is a complex notion, the structure of which comprises many components, formation and development of which is done within the framework of continuous process and a series of specially developed exercises. The system of exercises proposed in the paper helps to develop translation competence of future translator in oil and gas industry, and the obtained results can become a basis for further researches in the sphere of training future specialists.

Key words: competence, translation, future professionals, exercises.